

М. М. Тимошенко,
д. е. н., професор кафедри економіки, НУБіП
директор, Житомирський агротехнічний фаховий коледж
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-5056-8200>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.12.28

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

М. Tymoshenko,
Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Economics,
NUBiP Director, Zhytomyr Agricultural Technical College

FORMATION OF A MECHANISM FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS OF UKRAINE

У статті розглянуто специфіку формування механізмів сталого розвитку сільських територій України. Розглянуто основні проблеми, що стримують розвиток сільських регіонів, до числа яких відноситься недостатній рівень розвитку інфраструктури, відсутність інновацій та інвестицій, низький рівень зайнятості та доходів населення. Визначено важливість освіти та підготовки кадрів для забезпечення довгострокового економічного і соціального розвитку сільських територій. Проаналізовано стратегії та програми розвитку сільських територій та визначено інтегрований підхід до формування механізму сталого розвитку. Досліджено підхід щодо впровадження екологічно чистих технологій, підтримки малого і середнього бізнесу, розвитку агротуризму та залучення місцевих громад до процесу прийняття рішень в контексті сталого розвитку села. Доведено необхідність вдосконалення державної політики та розвитку інституційних структур, які сприятимуть сталому розвитку сільських територій. Визначено важливу роль міжнародного співробітництва та обміну досвідом у сфері сталого розвитку для підвищення ефективності реалізації її стратегій в Україні.

The purpose of the article is to develop and justify the mechanisms of sustainable development of rural areas of Ukraine. The relevance of the topic is due to significant socio-economic challenges faced by rural regions of Ukraine, such as demographic decline, insufficient level of infrastructure development, low level of population income, lack of innovation and limited investments in the agricultural sector. In the context of global trends of sustainable development and European integration of Ukraine, the formation of effective mechanisms for the development of rural areas becomes an urgent necessity. To achieve the goal, the following research methods were used: system analysis, methods of statistical analysis, modeling, comparative analysis and expert evaluations. The system analysis made it possible to comprehensively assess the current state of rural areas and determine the main factors influencing their development. Statistical analysis was used to assess the dynamics of

socio-economic indicators of rural regions. Modeling helped to develop optimal development scenarios, and comparative analysis — to study the experience of other countries. Expert evaluations contributed to the determination of priority areas of development and justification of proposals. The results of the study showed that to ensure the sustainable development of rural areas of Ukraine, it is necessary to implement integrated approaches, which include infrastructure development, support of small and medium-sized businesses, stimulation of innovative activities, introduction of environmentally friendly technologies, development of agritourism, and involvement of local communities in the decision-making process. A model of sustainable development of rural areas is proposed, which includes the creation of favorable conditions for investment attraction, human capital development, and institutional support. The practical value of the article lies in the provision of specific recommendations for state bodies and local communities regarding the implementation of mechanisms for the sustainable development of rural areas. Using the proposed approaches will improve the standard of living of the population of rural regions, create new jobs, improve infrastructure and ensure environmental sustainability. The article may also be useful for scholars and practitioners dealing with issues of regional development and sustainable management.

Ключові слова: сталий розвиток, сільські території, інфраструктура, інновації, інвестиції, агротуризм, державна політика.

Key words: sustainable development, rural areas, infrastructure, innovations, investments, agritourism, state policy

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Проблематика забезпечення сталого розвитку сільських територій України набуває особливої актуальності складних сучасних умовах. Сільські регіони стикаються з численними соціально-економічними викликами, які гальмують їх розвиток та формують комплекс негативних наслідків як для місцевого населення, так і для країни в цілому. При цьому основні проблеми включають демографічний спад, міграцію населення, високий рівень безробіття, низький рівень доходів, а також відсутність необхідної інфраструктури та обмеженість доступу сільського населення до якісних соціальних послуг.

Зокрема, демографічна криза, що проявляється у зменшенні чисельності населення сільських територій, є результатом тривалих економічних труднощів та недостатнього розвитку національної економіки. Відсутність перспектив для молоді призводить до масової міграції у міста або за кордон, що ще більше погіршує ситуацію. Низький рівень доходів населення та безробіття формують умови для соціальної депресії, зниження якості життя та соціальної нестабільності. Усі ці фактори є взаємопов'язаними між собою та формують замкнене коло проблем, які важко вирішити без комплексного підходу. Наразі ж ситуація суттєво погіршується під впливом деструктивних наслідків війни з росією.

Також значний вплив на розвиток сільських територій мають і проблеми інфраструктурного забезпечення. Недостатній розвиток транспортної, комунікаційної та соціальної інфраструктури значно обмежує можливості економічного зростання, створення нових робо-

чих місць та покращення якості життя. У свою чергу, відсутність доступу до якісних медичних та освітніх послуг, обмежений доступ до сучасних інформаційних технологій створюють у сільській місцевості додаткові бар'єри для розвитку людського капіталу та економічної активності населення.

Важливим аспектом проблеми сталого розвитку села є недостатній рівень інновацій та інвестицій, що реалізується у сільській місцевості. Інвестори часто уникають вкладень у сільські території через високі ризики та недостатню підтримку з боку держави. Це призводить до того, що місцевий бізнес не має можливості розвиватися, впроваджувати нові технології та створювати конкурентоспроможну продукцію. Тому відсутність інноваційних підходів та сучасних технологій значно ускладнює ефективне використання природних ресурсів, знижує загальну продуктивність та конкурентоспроможність агросектору.

Загалом усі ці проблеми потребують комплексного підходу щодо їх дослідження та розробки ефективних механізмів сталого розвитку, які б враховували специфіку сільських територій та були орієнтовані на формування умов для підвищення якості життя місцевого населення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика сталого розвитку сільських територій України достатньо активно досліджується провідними українськими та зарубіжними науковцями. При цьому основний напрямом досліджень стосується аналізу

різних функціональних аспектів забезпечення ефективності сталого розвитку з метою пошуку шляхів вирішення наявних проблем.

Зокрема, варто виділити праці Т. О. Шматковської, яка підкреслює важливість комплексного підходу до розвитку сільських територій, що включає економічні, соціальні та екологічні аспекти. Автор звертає увагу на необхідність розвитку інфраструктури, що є критично важливою для забезпечення доступу сільського населення до основних соціальних послуг та стимулювання його економічної активності. При цьому наголошується на необхідності підтримки малого та середнього бізнесу, що сприятиме створенню нових робочих місць та підвищенню конкурентоспроможності регіону [7; 8].

Дослідження економічних аспектів сталого розвитку сільських територій, зокрема питання фінансової стійкості та інвестиційної привабливості викладено в роботі Д. І. Шеленко, який підкреслює, що для залучення інвестицій необхідно сформувати сприятливий інвестиційний клімат та забезпечити прозорість і стабільність правового середовища. Автор також звертає увагу на важливість розвитку людського капіталу на селі через освіту та професійну підготовку, що є основою для інноваційного розвитку та підвищення продуктивності праці у сільських регіонах [6].

Варто також відзначити дослідження М. І. Дзямулича, який розглядає питання інституційної підтримки сталого розвитку сільських територій. Автор акцентує увагу на ролі державних та місцевих органів влади у формуванні ефективної зайнятості сільського населення, що підвищує ефективність використання трудових ресурсів та зменшує соціальну напруженість. Також наголошується на необхідності впровадження нових принципів регулювання зайнятості, які б орієнтувалися на диференціацію сфер прикладання праці за рахунок розвитку агротуризму та сфери послуг [2; 3].

Крім того, у роботі Ю. О. Чалюк відзначається важливість соціальних аспектів сталого розвитку сільських територій. Автор аналізує проблеми міграції населення, демографічні виклики та соціальну нерівність та наголошує на необхідності розвитку соціальної інфраструктури, зокрема медичних та освітніх послуг, що сприятиме підвищенню якості життя сільського населення та зменшенню відтоку молоді з сільських територій [5].

Загалом існуючі наукові напрацювання визначають важливість інтеграції економічних, соціальних та екологічних аспектів у стратегії сталого розвитку сільських територій України. При цьому існує також потреба подальших досліджень у сфері сталого розвитку для розробки ефективних стратегій, спрямованих на покращення економічної та соціальної ситуації у сільських регіонах України.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження основних проблем та викликів, що стримують сталий розвиток сільських територій України для формування стратегій та програм розвитку сільських регіонів і розробки інтегрованого підходу до формування механізму сталого розвитку на основі вдосконалення державної регіональної політики.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Специфіка формування механізмів сталого розвитку сільських територій України полягає у необхідності створення багаторівневої системи управління, яка б забезпечувала ефективну координацію дій між державними органами, місцевими громадами та приватним сектором. Це вимагає розробки та впровадження ефективних інституційних структур, які забезпечують взаємодію та співпрацю між різними рівнями управління. Тому особливу увагу слід приділити саме залученню місцевих громад до процесу прийняття рішень щодо розвитку сільських регіонів, що підвищує легітимність та ефективність реалізації даних ініціатив.

Крім того, як зазначає Т. В. Гоголь, "у контексті об'єктно-суб'єктних відносин сталого розвитку сільських територій, ключову роль відіграє визначення засобів досягнення цільової установки такого розвитку. А це в значній мірі залежить від вибору параметрів розвитку та критеріїв його оцінювання. Оцінка сталості економіки регіонів та їх вплив на сталий розвиток країни набуває важливого значення" [1]. Важливим в даному аспекті є також впровадження систем моніторингу та оцінки для контролю за виконанням стратегій сталого розвитку та своєчасного коригування дій у разі потреби. Отже, інтеграція зусиль різних зацікавлених сторін і забезпечення їхньої активної участі і є ключовими елементами організаційної специфіки сталого розвитку.

Основні проблеми, що в даний час стримують розвиток сільських регіонів України, є численними та багатогранними і вони суттєво посилюються після початку російської агресії проти України. Дані проблеми охоплюють як економічні, так і соціальні та екологічні аспекти, що потребують комплексного підходу до їх вирішення. Основною з таких проблем є, демографічний спад та міграція молоді до міст в процесі урбанізації. Це призводить до скорочення чисельності населення у сільських регіонах, що посилює проблему старіння населення.

Крім того, низький рівень доходів та високий рівень безробіття у сільських регіонах формують умови для соціальної напруженості, що призводить до зниження якості життя на селі. Ця проблема посилюється недостатнім рівнем розвитку інфраструктури, що обмежує доступ сільського населення до якісних медичних та освітніх послуг та зменшує можливості економічного розвитку місцевої економіки. До цього варто додати ще й обмежений доступ до фінансових ресурсів та інвестицій, що перешкоджає розвитку малого та середнього бізнесу, який є основою для економічного зростання на сільських територіях.

З числа інших проблем варто виділити складність доступу до інновацій та сучасних технологій, що ускладнює підвищення продуктивності та конкурентоспроможності сільського господарства. Суттєвий вплив на сталий розвиток чинять і екологічні проблеми, пов'язані із деградацією земель та забрудненням навколишнього середовища. Залучення інвесторів для реалізації проектів регіонального розвитку в таких умовах є достатньо складним завданням і потребує залучення держави. Зрештою, традиційною проблемою є низький рівень освіти та професійної підготовки насе-

Рис. 1. Механізм сталого розвитку сільських територій

Джерело: розроблено автором.

лення, що обмежує можливості для ефективного розвитку людського капіталу, що є необхідною умовою залучення інновацій.

Як зазначають міжнародні експерти, "сталий розвиток орієнтований на життєзабезпечення населення і передбачає собою систему заходів, необхідних для подолання бідності на всіх рівнях: домогосподарство, громада, район, регіон, країна" [9]. Тому для подолання зазначених вище проблем необхідні комплексні стратегії, які б враховували специфіку кожного регіону та були орієнтовані на покращення соціально-економічних умов, підтримку підприємництва та розвиток інфраструктури села.

Сучасні стратегії розвитку сільських територій повинні базуватися на інтегрованому підході до формування механізму сталого розвитку та включати різноманітні заходи, які б одночасно враховували економічні, соціальні та екологічні аспекти. Ключовими елементами таких стратегій можна визначити наступні:

- розвиток диверсифікованої економіки села, що передбачає підтримку не лише традиційного сільського господарства, але й розвиток інших секторів, таких як агротуризм, екологічні послуги та переробна промисловість, що сприяє створенню нових робочих місць та підвищенню доходів сільського населення;

- інтеграція екологічних підходів в агросекторі та інших видах економічної діяльності на засадах органічного землеробства, раціонального використання природних ресурсів та відновлення екосистем. При цьому екологічне виробництво, що функціонує на інноваційних технологіях, забезпечуватиме підвищення ефективності та продуктивності сільського господарства;

- розвиток людського капіталу через освітні та професійні програми, які забезпечують підготовку кваліфікованих кадрів, здатних впроваджувати новітні технології та інновації;

- формування умов для активної участі місцевих громад у прийнятті рішень та управлінні ресурсами для підвищення соціальної згуртованості та відповідальності населення за сталий розвиток територій;

- покращення транспортних, комунікаційних та соціальних послуг з метою забезпечення належного рівня життя та доступу до базових послуг на засадах формування сприятливого інвестиційного клімату і залучення інвестицій у сільські регіони;

- інституційні реформи та покращення координації між різними рівнями влади для ефективного управління розвитком сільських територій на засадах впровадження сучасних підходів до планування та управління використання місцевих ресурсів та реалізації стратегій сталого розвитку.

Таким чином, інтегрований підхід до формування механізмів сталого розвитку сільських територій передбачає комплексний розвиток економічних, соціальних та екологічних аспектів, уся сукупність яких забезпечує довгострокову стійкість даних регіонів (рис. 1).

Отже, механізм сталого розвитку сільських територій характеризується інтеграцією економічних, соціальних та екологічних заходів. Він передбачає тісну координацію між рівнями управління, активне залучення громад, партнерства між державою, бізнесом і територіальними громадами, підтримку інновацій та фінансову допомогу. Як зазначає М. Стегней, "в контексті сталого розвитку сільських територій поєднання економіч-

ної та екологічної політики в нерозривному взаємозв'язку з екологічним чинником, більш доцільним є створення передумов для випереджаючого розвитку агропродовольчої сфери" [4]. Відтак, важливою особливістю механізму є його прозорість, підзвітність і ефективність реалізації через системи моніторингу та оцінки, що забезпечує довгострокову стійкість та процвітання сільських регіонів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, приходимо до висновку про необхідність забезпечення комплексного підходу до сталого розвитку сільських територій України. Важливим при цьому є впровадження інноваційних технологій, розвиток людського капіталу та інтеграція екологічних підходів у стратегії його досягнення. Активна участь місцевих громад та ефективна координація між різними рівнями влади сприяють досягненню цілей сталого розвитку, а державна підтримка та інституційні реформи є ключовими для забезпечення довгострокового економічного зростання та підвищення якості життя в сільських регіонах. Відповідно, функціональні особливості механізму сталого розвитку можуть забезпечити ефективне досягнення визначеної мети за рахунок поєднання інструментарію та важелів його реалізації.

Література:

1. Гоголь Т. В. Економічний механізм сталого розвитку сільських територій. Сталый розвиток економіки. 2010. № 1. С. 15—19.
2. Дзямулич М. І., Максим'як С. В. Концептуальні засади формування зайнятості сільського населення України. Галицький економічний вісник. 2023. Т. 84. № 5. С. 25—30.
3. Дзямулич М. І., Максим'як С. В. Формування економічної активності сільського населення в Україні. Економіка та суспільство. 2023. № 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-9>.
4. Стегней М. І. Стратегічні важелі та орієнтири екологічно сталого розвитку сільських територій. Актуальні проблеми економіки. 2014. № 6. С. 316—321.
5. Чалюк Ю. О. Соціальні послуги в умовах соціалізації глобальної економіки: теорія та практика: монографія. Київ: КНЕУ, 2022. 320 с.
6. Шеленко Д. І., Шпикуляк О. Г., Баланюк І. Ф. Оцінювання результативності використання економічного потенціалу сільських територій регіону: аспекти сталого розвитку. Цифрова економіка та економічна безпека. 2023. № 8 (08). С. 12—16.
7. Шматковська Т. О. Тенденції розвитку соціально-демографічних процесів у сільській місцевості Волині та визначення їх взаємозв'язку. Статистика України. 2007. № 2 (37). С. 50—56.
8. Шматковська Т. О. Функціонування ринку праці в контексті соціального розвитку сільських територій. - Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: економічні науки. 2007. № 55. С. 86—92.
9. International Institute for Sustainable Development. URL: <https://www.iisd.org/> (дата звернення: 25.05.2024).

References:

1. Gogol, T. V. (2010), "Economic mechanism of sustainable development of rural areas", *Stalyj rozvytok ekonomiky*, vol. 1, pp. 15—19.
 2. Dziamulych M. I., & Maksymiak, S. V. (2023), "Conceptual principles of the formation of employment of the rural population of Ukraine", *Halyts'kyj ekonomichnyj visnyk*, vol. 84 (5), pp. 25—30.
 3. Dziamulych M. I., & Maksymiak S. V. (2023), "Formation of economic activity of the rural population in Ukraine", *Ekonomka ta suspilstvo*, vol. 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-9>.
 4. Stehnei, M. I. (2014), "Strategic levers and guidelines for ecologically sustainable development of rural areas", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 6, pp. 316—321.
 5. Chaliuk, Yu. O. (2022), *Sotsialniposluhy v umovakh sotsializatsiihlobalnoiekonomiky: teoriia ta praktyka* [Social services in the conditions of socialization of the global economy: theory and practice], KNEU, Kyiv, Ukraine.
 6. Shelenko, D. I., Shpykuliak, O. H., & Balaniuk, I. F. (2023), "Evaluation of the effectiveness of the use of the economic potential of rural areas of the region: aspects of sustainable development", *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*, vol. 8 (08), pp. 12—16.
 7. Shmatkovska, T. O. (2007), "Trends in the development of socio-demographic processes in rural areas of Volyn and determination of their relationship", *Statystyka Ukrainy*, vol. 2 (37), pp. 50—56.
 8. Shmatkovska, T. O. (2007), "Functioning of the labor market in the context of social development of rural areas", *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu sil's'koho hospodarstva: ekonomichni nauky*, vol. 55, pp. 86—92.
 9. International Institute for Sustainable Development (2024), Available at: <https://www.iisd.org/> (accessed May 25, 2024).
- Стаття надійшла до редакції 05.06.2024 р.*

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б») Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

e-mail: economy_2008@ukr.net

viber: +38 050 3820663